

5. AHLAK TEORİLERİ

5.1.Ahlakın Bölümleri

5.2.Kant'ın Ödev Ahlakı (Deontoloji)

5.3. Sonuçsalcılık (Teleoloji)

5.4. Erdem Ahlakı

5.5. Adalet Ahlakı

5.6. İş Ahlakının Tarihçesi

Kaynaklar

Konuya özgü kavramlar

Ahlak: Belli insan topluluklarının belli bir dönem içerisinde benimsemiş, insanlara yol gösteren temel kurallar kümesi olarak tanımlanabilir.

Ahlak felsefesi : Ahlaki davranışların değerlendirilmesi sırasında kavramların anlamlarını açıklamaya çalışır,

Töre: Toplum tarafından genel kabul gören ahlak kurallarına uygun davranış sergilemesi,

Etik: İnsanların tutumlarının ve davranışların iyi (doğru) veya kötü (yanlış) yönden değerlendirilmesi şeklinde de etiği günümüzde tanımlanabilir,

Kültür; tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçlarını bütünü olarak tanımlanır.

Toplumsal normlar: Toplumsal yaşamda kişi ve grupların tavır ve davranışlarının nasıl olması gerektiğini belirleyen ve yaptırımlarda destekleyen ortak toplumsal kurallar.

5.1.AHLAKIN BÖLÜMLERİ

Ahlak, genellikle teorik ve pratik ahlak olarak iki bölümde incelenir.

Teorik Ahlak:

İnsan davranışları düşünce veya dürtünün sonucudur,

Bu eylemlerde din, ahlak, karakter, vicdan, değerler, hislerin etkisi bulunur.

Pratik ahlakın temelini ve uygulamaya geçirilmesi aşamasının temelidir,

Öğretilerden ve nasihatlerden (başkasının eşyasını izinsiz kullanma, yalan söyleme, hırsızlık yapma) oluşur,

Pratik Ahlak:

Teorik ahlakın uygulamadaki karşılığı,

Eylemlerin ahlaki yönünü araştırır,

Davranışları da ahlaki yönden değerlendirir,

Biray davranışlarının; **iyi mi, kötü mü, yararlı mı, zararlı mı?**

Dinlerin emir ve tavsiyeleri de ahlak davranışlarına yöneliktir denilebilir.

AHLAK FELSEFELERİ

Protagoras Ahlak

- İnsan her şeyin üstü,
- Protagoras (i.Ö. 412-323) öğretisi,
- Doğrular ve yanlışlar insandan insana değişir,

Kinik Ahlak

- Sinoplu Diyojen (İ.Ö.412-323) öğretisi,
- Ahlak ve erdem peşinde koşmak doğru değildir,
- Mutlu olmak için hiçbir şeye aldırış etmeden yaşanmalı,
- “Gölge etme başka ihsan istemem”

Kirene Ahlak

- Aristippos (İ.Ö.435-355) öğretisi,
- Haz veren şeyler iyi, acı verenler ise kötü,
- Asıl amaç en yüksek hazzı elde etmek,Haz vermeyen şeylerden uzak durulmalı,
- Haz ahlakı “Hedonizm” olarak da bilinir,

AHLAK FELSEFELERİ

Sokrates Ahlak

- Sokrates (i.Ö. 469-399) öğretisi,
- Temel amaç erdeme ulaşmak,
- Erdem bilgelikle mümkündür,

Eflatun Ahlak

- Eflatun (i.Ö.427-347) öğretisi,
- Asıl amaç “en yüksek iyi”
- İnsanlar erdeme bilgelik, yiğitlik, ölçülülük, adalet ile ulaşır,

Stoa Ahlak

- Doğru yasa ve kurallar ancak akıl yoluyla bulunabilir,
- Rasyonelist ahlakta denilebilir,

AHLAK FELSEFELERİ

Epiktetos Ahlak

- “Bilge o dur ki kimseyi kötülemez, kimseyi övmez, kimseden yakınmaz, kimseyi suçlamaz”
- Epiktetos öncüsü,

Epiküros Ahlak

- Epiküros (İ.Ö.341-270) öğretisi,
- Mutluluğu erdem peşinde koşarak değil de gündelik, yalın kaygıların ötesinde huzurla sağlanacağına inanır,

Machiavelli Ahlak

- Niccolo Machiavelli (1469-1527) öğretisi,
- “Amaca ulaşmak için her yol meşrudur”

AHLAK FELSEFELERİ

Bacon Ahlak

- Francis Bacon (1564-1626) öğretisi,
- Dini inanç ve buyruklar olmadan da ahlak olabilir,
- Laik ahlak anlayışı olarak nitelendirilir,

Din Ahlakı

- Dinlerin öngördüğü ahlak anlayışı,

Mandeville Ahlakı

- Bernard de Mandeville (1670-1733) öğretisi,
- Ahlak içi boş bir kavram,
- İnsanlar kendi çıkarları için her şeyi yapar,
- Ahlak kavramına karşı çıkan fikirdir,

AHLAK FELSEFELERİ

Bentham Ahlakı

- Jeremy Bentham (1748-1832) öğretisi,
- “En üstün iyi” faydadır,
- İyiyi kötüden ayırmak için faydalı olup olmadığına bakılır,
- Hedonizmin uzantısı,

Nietzsche Ahlakı

- Friedrich Nietzsche (1844-1900) öğretisi,
- İnsan doğal bir varlıktır,
- “Erdem kadar erdemsizlikte normaldir“
- Ahlaki normal koymak saçma, gereksizdir.

Kant Ahlakı

- Immanuel Kant (1724-1804) öğretisi,
- Neyi istememiz gerektiğini savunur,
- “Sana yapılmasını istemediğin şeyi sende başkasına yapma” anlayışı,

5.2.KANT'IN ÖDEV AHLAKI (DEONTOLOJİ)

- İş ahlakı işletmenin çıkarları için mi gerekli?
- İş ahlakı toplumun çıkarları için mi geçerli?
- İşletmenin çıkarına uygun olduğundan iş ahlakına uymak ahlaklı bir davranış mı?

Bu sorulara cevap verebilmek için sezgilerimize değil de ahlak teorilerine bakmamız gerekir!

Deontoloji (haklar teorisi) Kant tarafından savunulmuş,

Alman filozof Immanuel Kant, kişisel çıkarlar ile ahlakiliği ayrı tutmuştur,

Kant ahlakın görelisi bir kavram olan mutlulukla incelenemeyeceğini söylemiştir,

Kant'a göre mutluluğu hak etmek ve doğru olmak esastır,

Her koşul ve her durumda ahlaki davranışta bulunulması gerekir (katı, soğuk bir davranış

olarak gelebilir), Kant saf bir ahlak teorisi kurmaya çalışmış,

5.2.KANT'IN ÖDEV AHLAKI (DEONTOLOJİ)

Kant'a göre

- Mutluluğa hak kazanılır,
- Vicdan ile ahlak yasasına uymaya çalışılır,

Kant bir eylemin iyi mi kötü mü olduğunu;

- “Herkes böyle yaparsa ne olur?”
- “Herkesin bu eylemi yapması istenir mi?”

Soruları sorularak **sorgulanır.** Yani herkesin benimsediği obektif, evrensel ilkelere oluşur.

İyi irade nedir?

İyi irade iradeye bağlıdır. Eğer bir ödev yerine getiriliyorsa iyi iş yapılmıştır.

Ödevlerimizi yerine getiren eylem,

5.2.KANT'IN ÖDEV AHLAKI (DEONTOLOJİ)

- “İş Ahlakı” işletmenin çıkarları için mi
- Toplumun çıkarları için mi gereklidir?

Kant'a göre bir işletmenin çıkarına uygun olduğundan iş ahlakına uyulması ahlaklı bir davranış değildir.

İşletmelerin çalışanlarına gıda yardımı yapması Kant'a göre yaşam hakkı saygısının gereği, Faydacılık ahlakına göre ise bu davranışın işletmeye faydalı olduğu için yapılması gerekliliğini savunur,

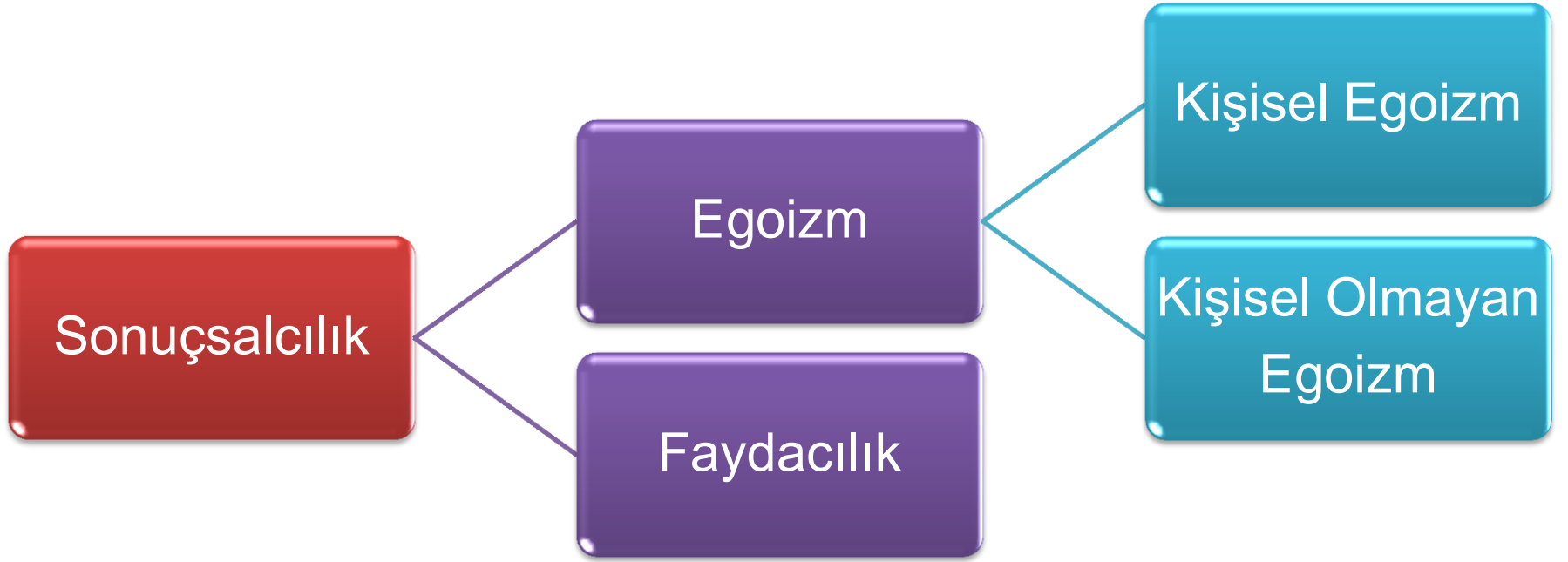
5.3. SONUÇSALCILIK (TELEOLOJİ)

Eylem iyi ya da kötü değildir eylemin sonucu o eylemi iyi veya kötü yapar,

Eylemden etkilenenlere sağladığı fayda önemlidir, faydaya göre iyi ya da kötü ölçülür,

Faydacılık nedir?

- Acıdan kaçınma,
- Mutluluğu artırma,
- Büyük kötülükten kaçınmak için daha az kötü şeylerin yapılması öngörülebilir,
- Önemli olan iyiliğin kötülüğe oranıdır,
- Ahlakilik insanlar için iyi olan şeylerdir. Aksi durumda iyilik söz konusu değildir.
- Bentham gibi faydacı filozoflar insanların hedonist yani hazcı olduğunu acı ve zevk dürtülerinden hareket ettiğini belirtmiştir,

Sonuçsalcılık; eylemin iyi veya kötü olmasını o eylemin sonucu belirler,

Sonuçsalcılığın başlıca teorileri egoizm veya faydacılıktır.

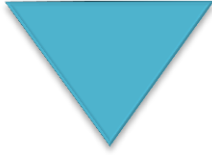
Egoizm ise kişisel egoizm ve kişisel olmayan egoizm olarak ikiye ayrılır.

Kişisel Egoizm:

Uzun dönemli çıkarlarını
önde tutar diğerlerinin
yapması gerektiği ile ilgili
sessiz kalır

Egoistler; zevk, güç, bilgi, kendini geliştirme
peşinde koşabilir,
İnsanlara yardım etmenin ahlaki zorunluluk
olmadığını söyler,

Örneğin; kendi canını hiçe sayarak başkasına
yardım eden kişide fedakarlık hissini tatmin
ettiği için bencilce hareket etmiştir denilebilir.

Egoizm

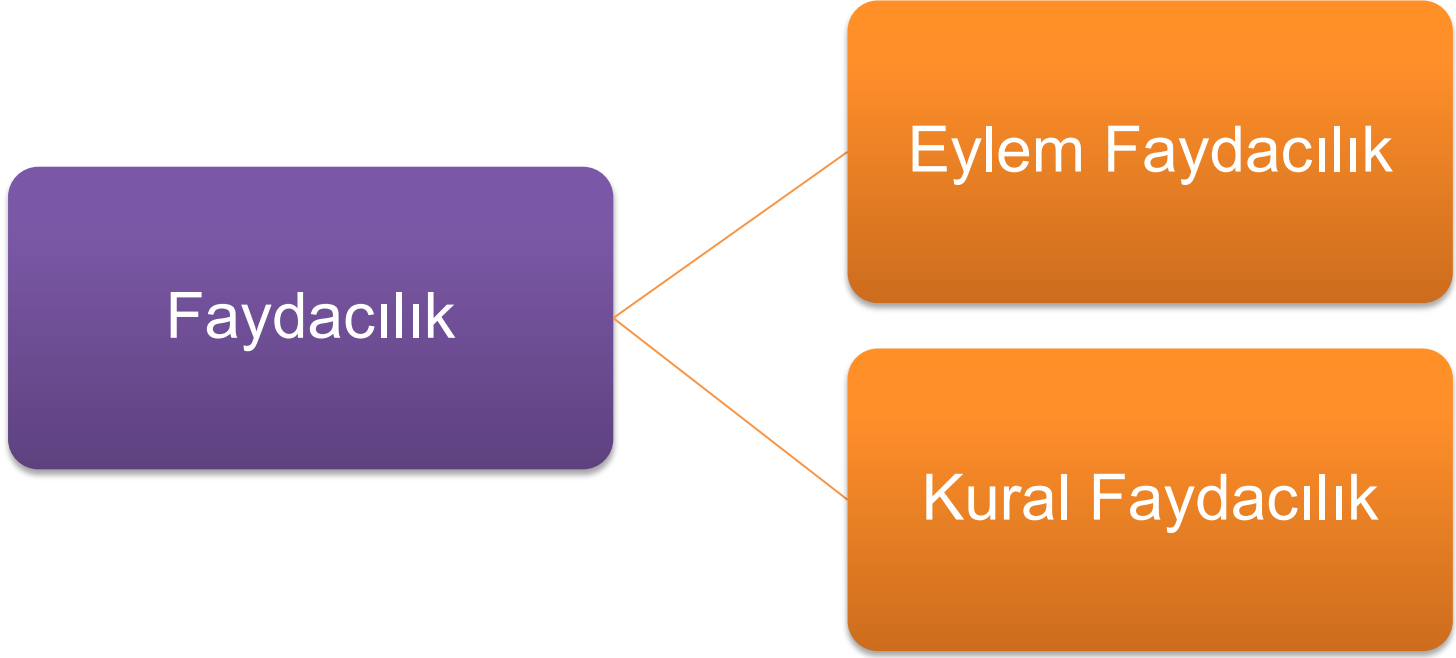

Kişisel Olmayan Egoizm:

Herkesin uzun dönemli
çıkarlarının kulanması
gerektiğini düşünür,

5.3. SONUÇSALCILIK (TELEOLOJİ)

- Faydacılıkta ise sonuç olarak iyiliğin (mutluluk, zevk) daha fazla ortaya çıkması gerekir,
- Bentham, toplumun bireylerden oluşan bir bütün olarak düşünür,
- Bentham'a göre kamu yararı yani toplumsal fayda bireylerin çıkarlarının toplamıdır,
- Toplum mutluluğunu artırma toplumu oluşturan bireylerin mutluluğunu artıran bir eylemdir,
- Bentham'a göre zevkler kişiden kişiye değişebilir. (Bazı insanlar basit fiziksel zevklere sahipken bazıları da entelektüel zevklere sahip olabilir)
- Bentham'a göre net mutluluk, acının ve mutluluğun düşülmesi ile elde edilir,
- Eylemlerin sonucu iyi/kötü olabilir,
- Uzun süreçte mutluluğun artırılması hedeflenir,
- Kural veya politikaların faydalı olma ölçüsüne göre değerlendirmemiz istenir,
- Toplumu oluşturan her bireyin kendi çıkarını düşünerek toplam faydayı artırır,

Eylem faydacılık, belli bir durumda belli bir eylemin etkilenenlere ne gibi sonuçlar getireceği,

Kural faydacılık, faydacı standartlar bireysel değil bütünüň ahlak kurallarına uymalı,

Optimal ahlak kuralları kural faydacılıkta önemlidir.

İnsanların mutlu yapacak ahlaki kurallar geliştirilmelidir,

5.4. ERDEM AHLAKI

- Erdem ahlakına göre insanlar erdemli kabul edilen davranışları sergilemeli,
- Davranışların sonucunda fayda ya da zarar gelmesi önemli değil,
- Kant'ın ödev anlayışı yerine erdem kavramı kullanılır,
- Ahlak kavramları erdeme indirgenir,
- İyi bir karaktere sahip olmanın erdem kavramını tam olarak bilmekten ileri gelir,
- Erdem ahlakının kökeni Aristoteles'in "Nikomakhos'a Etik" kitabına uzanır,
- Erdem ahlakının ölçüsü eylemde bulunan kişinin ahlaki bakımdan iyi karaktere sahip olup olmadığıdır.
- Kişiler belirli durumlarda erdemli davranabilir. Bu onların bütünüyle erdemli birisi olduğunu göstermez. Erdem ahlakı, Kant'ın ödev anlayışına karşı durmuştur.

5.5. ADALET AHLAKI

Adalet görüşünün türleri:

- **Dengeleyici Adalet:** Haksızlıkların veya acıların bertaraf edilmesi,
- **Cezalandırıcı Adalet:** Yasalara uymayan suçluların cezalandırılması,
- **Usule İlişkin Adalet:** Karar süreçleri, uygulama ve anlaşmaların doğrularına işaret eder,
- **Dağıtıcı Adalet:** Sosyal yarar, yükümlülüklerin uygun biçimde dağıtımı,

Toplum için adalet = Sosyal Adalet,

Sosyal adalet, sosyal girdi/değerlerin dağıtımının insanlara doğru oranda yapılması,

Sağlık, gelir, iş gibi durumlar için rekabet halinde olunması durumunda **ekonomik**

adalet önem kazanmaktadır. Kaynağın sınırlı olması sonucu herkesi tatmin edici bir

ekonomik adaletin sağlanması ise çok zordur.

5.5. İŐ AHLAKININ TARİHÇESİ

İŐ ahlakının tarihi antik çağlara dayanır,

Eski Yunan ve Roma filozofları, ticari faaliyetleri para hırsı veya dolandırıcılığa karışmış olarak varsaydığı için bu faaliyetlere iyi gözle bakmazlardı. Çünkü toplumların dejenere olacağını düşünürler,

Her toplumda bu olumsuz bakış açısı söz konusu değildi,

Yahudilik, serveti Tanrının bir hediyesi olarak görürdü. Yani insanların işlerinde başarısının ödüllendirilmesi,

Yahudi hukukundaki faiz yasağına karşı kar ortaklığı (Iska sözleşmeleri) sözleşmeleri yapılmaktadır,

Kapitalizmin gelişmesinde Yahudi iş ahlakı önemli bir rol oynamıştır (Sombart),

5.6. İŞ AHLAKININ TARİHÇESİ

Zerdüşler

İran'ın islamlaşmasıyla Zerdüşler Hindistan'a yerleşmiştir,

Ticaretteki başarılarıdır. “İyi düşünce, söz ve eylem” Zerdüşler için ticaret hayatında önemlidir,

Hindular ve İngilizler arasında Zerdüşler güvenilir ve sağlam iş insanı olarak tanınmıştır,

Hayır amaçlı vakıflar kurmaları “iyi iş ahlakına” sahip olduğuna işaret eder,

Hıristiyanlık

Ticaret: insanların birbirilerinin eksikliklerini gidermesi için hizmet,

Tüccarların dürüst olmasını vaaz etmiştir (Evrensel iş ahlakına katkı),

Faiz yasağı Kilise ile finans dünyasında bir gerilim yaratmıştır, Borç verilenden paranın daha fazlasını istemek günah olarak sayılmıştır,

1854 yılında İngiltere “faiz yasağını” kaldırmıştır,

1900 – 1920 Ahlak Arayan İş Dünyası

20 yy'da Amerika ve Avrupa'da sosyaliz akımı güçlenmiş liberalizm ise zayıflamıştır,

İşletmecilik bir meslek olarak ortaya çıkmıştır,

Yönetim biliminin temelleri F.W.Taylor tarafından atılmıştır,

İşletmecilikte ahlaki değerler tanımlanmaya başlamıştır,

Bu dönemde, kadın/çocukların çalışma koşulları, tazminat ve reklamlardaki doğru bilgilerin verilmesi tartışılmıştır,

Üniversitelerde iş ahlakı dersleri vermeye başlanmıştır,

Gazetecilik, muhasebecilik, hukuk ahlaki yönden incelenmiştir,

İş dünyası için ahlaki kurallar geliştirilmiştir,

1920 – 1950 İş Ahlakı ve Büyüyen Karmaşıklık

1.Dünya Savaşı öncesi kapitalizm eleştirisi ve sosyalist alternatifler üzerinde tartışmalar yaşanmıştır.

Tartışmaların odak noktası: refah bölüşmesi ve devletin ekonomiye müdahalesi

Britanya ve Amerika'da iki ahlak kavramını farklı şekillerde incelemiştir,

Britanya: İş ahlakını felsefe ve ilahiyat kapsamında değerlendirmiştir,

Amerika: Seküler iş ahlakı benimsenmiştir,

Batı dünyasında meslek sayısında bu dönemde artışlar söz konusudur,

Yöneticilik işletme sahipliğinden ayrılarak meslek haline getirilmiştir,

Meslek ahlakı ilkeleri bu dönemde atılmaya başlanmıştır. Kişisel olarak algılanan ticaret ahlakı firmanın iş ahlakına dönüşmüştür.

Endüstriyel Yönetim Enstitüsü (Britanya, 1920) ile iş ahlakı işletmecilik kapsamında görülerek ilahiyat ve felsefeden uzaklaşmıştır.

1950 – 1970 Profesyonellik ve İş Ahlakı

1950-1970 ABD ve Avrupa'da refah yılları,

Dev firma ve uluslar arası şirketlerin kurulmasıyla işletme yöneticiliği karmaşıklaşmaya başlamıştır,

Yeni işletme fonksiyonları (pazarlama, pazar araştırması, insan kaynakları) oluşmaya başlamıştır,

1960 yıllarda yapılan çalışmalarda artışlar (alan araştırması, doktora tezi, kitap) gözlenmiştir.

1950 – 1970 yılları arasında Avrupa'da kilise ve teoloji bağlantısı önemli yer işgal etmiştir.

1970 – 1990 İş Ahlakında Düzen Getirme Girişimi

- Bu dönemde işletmelerin ahlaki teorileri oluşmaya başlamıştır,
- Felsefeciler ve teologlar bu dönemde de iş ahlakına katkı vermişlerdir,
- Üniversitelerde iş ahlakı merkezleri açılmıştır. Fakat iş ahlakına hala bir şüphe ile yaklaşılmaya başlanmıştır. Bunun nedeni olarak iş ahlakının insan davranışının bir parçası olduğu ve işletmelerin topluma karşı sorumluluğu olduğudur.
- 1987 yılında Hollanda'da Avrupa İş Ahlakı Örgütü (EBEN) kurulmuştur.

1990 – ... Küresel İş Ahlakı

- 20 yy son yıllarında internetin kullanılmaya başlanmasıyla iletişim devrimi yaşanmıştır,
- İş hacmi ve nüfusunun artması iş ahlakının kapsamını genişletmiştir. Örneğin çevre sorunları da iş ahlakı kapsamına alınmıştır.
- Küreselleşme ile çok kültürlü şirketler için ayrımcılık gibi konular ele alınmıştır.
- İş ahlakı bu dönemden sonra küresel düzeyde önemli bir disiplin haline dönüşmüştür.
- Bu dönemde firma ahlakı ile ilgili farklı yaklaşımlar söz konusu olmuştur. Örneğin M.Friedman işletmelerin tek sorumluluğunun kar elde etmek olduğunu savunmuştur. Albert Carr ise günlük ahlakın iş dünyasında olamayacağını iş dünyasının da poker oyununa benzediğini belirtmiştir.

Kaynaklar

KUTLU, Hüseyin Ali, Meslek Etiği, Nobel, 5. Basım, 2017

AKARSU, Bedia., Ahlak Öğretileri, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982.

ARSLAN, Mahmut, İş ve Meslek Ahlakı, Siyasal, 3. Basım, 2012

AKTAN, Coşkun Can., Temiz Toplum ve Temiz Siyaset, İstanbul: T Yayınları, 1994.

AYDIN, Mehmet S., Tanrı Ahlak İlişkisi, Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayını No 74.
1998.

BECKER, Lawrence C.(Ed.), "Encyclopedia of Ethics", New York: Garland Publ. Co.,
1992.

BUCHANAN, James., Ethics and Progress, Norman, Ok: University of Oklahoma Press,
1994.

BUCHANAN, James., "Simple Economics of Work Ethic", Mt.Pelerin Special Meeting
in Taiwan, 1988. Conference Series, No 9 (Taipei: Chung-Hua Institute for Economic
Studies, 1989. Pp.34-47.)

C.C.Aktan, Ahlak ve Ahlak Felsefesi, İstanbul: ARI Düşünce ve Toplumsal Gelişim
Derneği Yayını, 1999